

II. Гарантії прав людини: сучасні тенденції

DOI: 10.33498/Юш-2023-06-051

Олег Панкевич

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Львівської лабораторії прав людини і громадянина
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
НАПрН України,
доцент кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету
внутрішніх справ
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>
pankevych9@gmail.com

Марія Гаврильців

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри загально-правових дисциплін
Інституту права Львівського державного університету
внутрішніх справ
(Львів, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6735-7181>
marikeni777@gmail.com

УДК 342.7

КОНЦЕПЦІЯ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ У ПРАКТИЦІ СТРАСБУРЗЬКОГО СУДУ: ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ. Однією з життєво важливих проблем сучасності є глобальна екологічна криза, що закономірно актуалізувала у світовій юриспруденції проблематику формування та розвитку концепції забезпечення й охорони права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Метою статті є загальнотеоретичний і філософсько-правовий аналіз практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо захисту екологічних людських прав.

Завдяки рішенням ЄСПЛ в “екологічних” справах положення статей 2, 3, 6, 8, 10, 13, 14 та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод наповнилися низкою нових смислів, що засвідчує “живий” характер цієї Конвенції. Сьогодні ця тенденція продовжує розвиватися у, так би мовити, геометричній прогресії, охоплюючи дедалі більше аспектів захисту фундаментальних людських прав.

© Олег Панкевич, Марія Гаврильців, 2023

Водночас з точки зору визначення філософсько-правового підґрунтя поглядів суддів ЄСПЛ важливим є наголос на реалізації відомої універсальної формули (й “екологічні” справи не є винятком) щодо пошуку “справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства”. Пряме визнання у принципі “справедливого балансу” значущості інтересів спільноти дає підстави не тільки стверджувати про співзвучність підходів ЄСПЛ із постулатами ліберального комунітаризму, а й припускати їх своєрідне втілення в юридичній практиці.

Слід також мати на увазі, що у сучасному світі екологічні проблеми є глобальними, їхні наслідки мають повсюдний характер і в підсумку зачіпають інтереси усього суспільства, усього людства (зокрема й прийдешніх поколінь).

Особливо яскраво це можна проілюструвати на прикладі так званих “кліматичних” справ, перші з яких, як зазначалося, вже перебувають на розгляді ЄСПЛ. Гадаємо, розгляд цих справ може стати поворотним пунктом, такою собі “точкою біфуркації”, після успішного проходження якої концепція екологічних прав у його практиці має шанс перейти на новий, небачений раніше рівень розвитку.

Ключові слова: екологічні права; захист довкілля; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Європейський суд з прав людини; “кліматичні” справи; лібералізм; комунітаризм; ліберальний комунітаризм.

Однією із життєво важливих проблем сучасності є глобальна екологічна криза, що охопила світ наприкінці ХХ ст. Початок нового тисячоліття не залишив сумнівів у тому, що нинішній прискорений розвиток науково-технічного прогресу та нестримного споживання природних ресурсів породжує загрози, безпосередньо пов’язані з виживанням цивілізації, забезпеченням можливості жити в умовах, критичних для існування людини як біологічної істоти. Саме тому однією з найбільш насторожливих характеристик ХХІ ст. є його визначення як епохи екологічних небезпек.

Водночас право людини на безпечне для життя і здоров’я довкілля відноситься до її фундаментальних прав та в своїй основі має “природний” характер. Упродовж багатьох століть в історії існування людства можливість дихати чистим повітрям, пити незабруднену воду, вживати якісні продукти сприймалась як належне і не потребувала додаткової правової регламентації. Проте сьогодні, коли більшість екосистем у світі перебувають на межі знищення, людина нерідко потерпає від несприятливого (шкідливого) впливу негативних чинників антропогенно зміненого довкілля. Тому вона потребує захисту, зокрема і через офіційне закріплення права на безпечне для життя і здоров’я навколишнє природне середовище.

Зі свого боку право проживати в екологічно чистому довкіллі є відправною точкою для формування інших екологічних прав: користуватися природними ресурсами; вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів, на поширення такої інформації; отримувати відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; участі в ухваленні рішень з екологічних питань, здійсненні екологічної

експертизи; об'єднуватися в громадські екологічні організації; отримувати екологічну освіту тощо. Відтак під *екологічними правами людини*¹ слід розуміти сукупність юридичних можливостей і засобів, які спрямовані на задоволення її потреб у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки².

За слушним висловом С. Головатого, 'натепер європейська модель <...> становить не лише найуспішнішу у світі систему міжнародного права для захисту людських прав, а й одну з найпередовіших форм міжнародного юридичного процесу за всі роки його розвитку'³, центральним елементом яких (системи і процесу) є, вочевидь, Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд).

Метою дослідження є загальнотеоретичний і філософсько-правовий аналіз практики ЄСПЛ щодо захисту екологічних людських прав.

Європейська регіональна система захисту екологічних прав: початкові зауваги

Як відомо, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)⁴ та протоколи до неї не містять жодної згадки про екологічні права. Така "прогалина" останніми десятиліттями викликає серйозне обґрунтоване занепокоєння у вищих керівних інституціях Ради Європи. Зокрема, 4 листопада 1999 р. постійний комітет від імені Парламентської Асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЕ) ухвалив Рекомендацію 1431 (1999) "Майбутні дії, яких має вжити Рада Європи у сфері охорони навколишнього середовища", в якій говориться, що '[в] світлі мінливих умов життя та зростаючого визнання важливості проблем навколишнього середовища <...> Конвенція могла б включити право на здорове та придатне для життя довкілля як основне право людини' (п. 8)⁵.

2003 р. Парламентська Асамблея ухвалила Рекомендацію 1614 (2003) "Довкілля та людські права", у п. 3 якої зазначено:

<...> з огляду на розвиток міжнародного права як у сфері навколишнього середовища, так і людських прав, а також європейського прецедентного права, особливо ЄСПЛ, настав час розглянути правові шляхи, якими си-

¹ Тут і далі усі виділення по тексту зроблені авторами статті.

² М. Гаврильців, 'Принцип єдності прав і обов'язків у сфері охорони довкілля як основа еколого-правового статусу людини та громадянина' (2014) 4 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична 122.

³ С. Головатий, 'Рада Європи і людські права' (2017) 4 Право України 24.

⁴ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 04.04.2023).

⁵ Future action to be taken by the Council of Europe in the field of environment protection. Recommendation 1431 (1999). Parliamentary Assembly <<https://pace.coe.int/en/files/16731/html>> (accessed: 03.04.2023).

стема захисту прав людини може сприяти захисту навколишнього середовища⁶.

Задля виконання цього завдання у рекомендації містився заклик до Комітету Міністрів ‘розробити додатковий протокол до [Конвенції] щодо визнання індивідуальних процесуальних прав, спрямованих на посилення захисту навколишнього середовища, як це викладено в Орхуській конвенції’⁷.

Доречно зауважити, що положення зазначених вище рекомендацій були наведені в одному з рішень Страсбурзького суду з ‘екологічної проблематики’ – у справі “*Ivan Atanasov v. Bulgaria*” (пункти 56–57)⁸.

Пізніше ПАРЄ ухвалила ще дві рекомендації – 1885 (2009) “Розробка проекту додаткового протоколу до Європейської конвенції з прав людини щодо права на здорове довкілля”⁹ та 2211 (2021) “Закріплення права на здорове довкілля: необхідність активізації дій з боку Ради Європи”¹⁰, в яких знову наполегливо звертала увагу Комітет Міністрів на необхідності доповнення “каталогу” євроконвенційних прав правом на безпечне навколишнє середовище. Ба більше: в останній Рекомендації як додаток міститься проект протоколу до Конвенції щодо зазначеного права, у Преамбулі якого зазначається: ‘<...> право на безпечне, чисте, здорове та стале довкілля вимагає виходу за рамки підходу, заснованого лише на правах особистості; <...> вирішуючи визначити право на здорове довкілля як автономне *право людства*’¹¹. Не можемо не зауважити, що виділені фрагменти свідчать про певну еволюцію поглядів ПАРЄ – від ліберального до комунітаристського – розуміння права на безпечне навколишнє середовище (крізь призму проблеми співвідношення індивідуальних/колективних прав)¹².

У контексті теми нашої публікації достатньо показовою також є відповідь Комітету Міністрів на згадані рекомендації, в якій він наголошує, що ‘система Конвенції вже опосередковано сприяє захисту навколишнього середовища *через певні конвенційні права та їх тлумачення Євро-*

⁶ Environment and human rights. Recommendation 1614 (2003). Parliamentary Assembly <<https://pace.coe.int/en/files/17131/html>> (accessed: 03.04.2023).

⁷ Ibid.

⁸ Ivan Atanasov v. Bulgaria. App 12853/03. Judgment. 02.12.2010 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>> (accessed: 03.04.2023).

⁹ Drafting an additional protocol to the European Convention on Human Rights concerning the right to a healthy environment. Recommendation 1885 (2009). Parliamentary Assembly <<https://pace.coe.int/en/files/17777/html>> (accessed: 04.04.2023).

¹⁰ Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe. Recommendation 2211 (2021). Parliamentary Assembly <<https://pace.coe.int/en/files/29501/html>> (accessed: 03.04.2023).

¹¹ Там само.

¹² О Панкевич, ‘Колективні людські права: деякі філософсько-правові та загальнотеоретичні аспекти (до ювілею Загальної декларації прав людини)’ (2018) 9 Право України 134–35.

пейським судом з прав людини в його прецедентному праві, таким чином пропонуючи захист у зв'язку з екологічними проблемами¹³.

Довкілля як суспільна цінність

Як вже зазначалося, 'жодна стаття Конвенції не спрямована конкретно на забезпечення загального захисту навколишнього середовища як такого'¹⁴. Проте аналіз практики Страсбурзького суду переконливо свідчить про можливість звернення до нього за захистом екологічних прав. Така можливість ґрунтується, на нашу думку, на одному з найфундаментальніших принципів, "викристалізованих" ЄСПЛ за весь період своєї діяльності у такому, вже аксіоматичному, формулюванні: 'Конвенція є "живим інструментом", котрий повинен тлумачитися у світлі сучасних умов' (див., зокрема, "Airey v. Ireland"¹⁵, "Loizidou v. Turkey"¹⁶). Безсумнівно, екологічна ситуація з 1950 р. – часу підписання Європейського білля людських прав¹⁷, коли потреба в охороні навколишнього середовища ще не була такою очевидною – відчутно погіршилася в подальші десятиліття, а відтак значно актуалізувалась проблема захисту довкілля і всього спектру екологічних прав, що, вочевидь, було взято до уваги й ЄСПЛ.

Прикметно, що вже в одній із перших справ розглядуваної категорії – "Fredin v. Sweden"¹⁸ Суд наголосив, що в сучасному суспільстві захист навколишнього середовища стає дедалі важливішим (п. 48).

У справі "Hamer v. Belgium" заявниці належав будинок, побудований її батьками в лісосмузі без отримання дозволу на будівництво. На неї був поданий позов до суду, за рішенням якого її житло було зруйновано у примусовому порядку. До Страсбурга заявниця звернулася зі скаргою про порушення права на повагу до її приватного життя, під час розгляду якої ЄСПЛ уперше у своїй практиці визнав довкілля суспільною цінністю:

Довкілля є справою, захист якої викликає постійний і стійкий інтерес громадянськості, а отже, і органів державної влади. Фінансові вимоги та навіть деякі фундаментальні права, такі як власність, не повинні мати пріо-

¹³ Committee of Ministers. Doc. 15623 04 October 2022 Reply to Recommendation (Adopted at the 1444th meeting of the Ministers' Deputies (27 September 2022); Recommendation 2211 (2021) 'Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe' <<https://pace.coe.int/en/files/30266/html>> (accessed: 03.04.2023).

¹⁴ Kyrtatos v. Greece. App 41666/98. Judgment 22.05.2003 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>> (accessed: 22.04.2023).

¹⁵ Airey v. Ireland. App 6289/73. Judgment. 09/10/1979 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>> (accessed: 22.04.2023).

¹⁶ Loizidou v. Turkey. App 15318/89. Judgment 18.12.1996 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58007>> (accessed: 22.04.2023).

¹⁷ Головатий (н 3) 13.

¹⁸ Fredin v. Sweden (No. 1). App 2033/86. Judgment 18.02.1991 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>> (accessed: 22.04.2023).

ритет над міркуваннями захисту навколишнього середовища, зокрема, якщо держава прийняла закони з цього приводу (п. 79)¹⁹.

Таким чином, захист довкілля Судом розглядається як “суспільний інтерес”, який “із законною метою” може обмежувати низку конвенційних прав, зокрема право власності. Окрім цього, слід зауважити, що “спільне благо (цінність)” є центральною категорією комунітаризму – впливової течії сучасної європейської та американської політико-правової філософії²⁰.

Смисловий зв'язок поглядів суддів ЄСПЛ із комунітаристськими ідеями вбачаємо і в рішенні у справі “*Chapman v. the United Kingdom*”, де Суд встановив, що ‘заходи (уряду) мали законну мету захисту “прав інших” шляхом охорони *навколишнього середовища*’ (п. 82), зауваживши ‘<...> складність і чутливість питань, які випливають із політики, що балансує *інтереси всього населення*, зокрема щодо захисту навколишнього середовища, та інтереси меншості з можливими суперечливими вимогами <...>’ (п. 94)²¹. Довкілля в цій справі, як і в розглянутій вище, згадується як важлива суспільна (громадська) цінність:

<...> хоча факт належності до меншини з традиційним способом життя, відмінним від способу життя більшості (йдеться про ромів, які проживають у будинках-фургонках. – О. П., М. Г.), не дає імунітету від загальних законів, спрямованих на захист активів *громади загалом*, таких як *навколишнє середовище*, це може мати вплив на те, як такі закони мають виконуватися (п. 96)²².

Заслуговує на увагу також той факт, що Суд у цьому випадку, на відміну від переважаючої більшості справ, по суті мав завданням визначити справедливість балансу прав двох груп населення – меншини і громади загалом.

“Екологічні” справи: основні правові позиції ЄСПЛ

У вітчизняній науковій та навчально-методичній літературі справи у сфері екологічних прав та захисту довкілля, які розглядав ЄСПЛ, умовно поділяють на три основні групи:

– справи стосовно впливу на довкілля, життя, здоров'я або власність об'єктів, що мають екологічно небезпечний характер;

¹⁹ Hamer v. Belgium. App 21861/03. Judgment 27.11.2007 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83537>> (accessed: 22.04.2023).

²⁰ О Панкевич, ‘Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії’ [2013] 3 (4) Право і громадянське суспільство 129.

²¹ Chapman v. the United Kingdom. App 27238/95. Judgment 18.01.2001 <<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59154>> (accessed: 12.04.2023).

²² Ibid.

- справи про доступ і поширення інформації щодо стану довкілля;
- справи щодо участі громадськості й доступу до правосуддя²³.

Справи екологічного характеру, зважаючи на те, що право на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Конвенції не закріплене, переважно розглядаються у контексті таких статей Конвенції: ст. 2 (право на життя); ст. 3 (заборона катування); ст. 6 (право на справедливий суд); ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя); ст. 10 (свобода вираження поглядів); ст. 11 (свобода зібрань та об'єднання); ст. 13 (право на ефективний засіб правового захисту); ст. 14 (заборона дискримінації); ст. 1 Першого протоколу²⁴ (право мирно володіти майном). Розглянемо деякі з цих справ детальніше.

Стаття 2 Конвенції. Вперше питання про порушення права на життя у контексті екологічних загроз було розглянуто ЄСПЛ у справі “*Guerra and others v. Italy*”²⁵. Заявники у цій справі жили приблизно за кілометр від заводу з виробництва добрив і капролактамів. За час роботи останнього неодноразово ставалися аварії, найбільша з яких призвела до значного викиду забруднюючих речовин в атмосферу, через що півтори сотні осіб були госпіталізовані із важким отруєнням миш'яком. Заявники стверджували, що відсутність практичних заходів зі зменшення рівня забруднення та високий ризик аварій, пов'язаний із діяльністю заводу, порушували їхнє право на повагу до життя та фізичну недоторканність (статті 2 та 8 Конвенції). Вони також скаржилися на те, що відповідні органи влади не поінформували громадськість про ризики та про порядок дій у разі виникнення серйозної аварії, що порушило їхнє право на свободу інформації (ст. 10 Конвенції). Розглянувши факти у цій справі, Суд не визнав порушень статей 2 та 10, натомість постановив про порушення ст. 8 Конвенції.

У справі “*Öneriıldız v. Turkey*” зміст скарги полягав у тому, що національні органи влади не зробили всього, що від них можна було очікувати, щоб запобігти загибелі близьких родичів заявника в аварії 28 квітня 1993 р. на муніципальному сміттєзвалищі. Суд зазначив, що ст. 2

стосується не лише смертей внаслідок застосування сили представниками держави, але <...> встановлює позитивне зобов'язання держав вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто перебуває під їхньою юрисдикцією. <...> це зобов'язання слід тлумачити як таке, що застосовується в контексті будь-якої діяльності, публічної чи ні, в якій право на життя може бути поставлене під загрозу, і тим більше у випадку промис-

²³ Права людини та охорона довкілля: навчально-методичний посібник для тренерів (суддів-викладачів) (Кравченко О заг ред, Манускрипт 2016) 57.

²⁴ Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

²⁵ Guerra and others v. Italy. App 14967/89. Judgment 19.02.1998 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>> (accessed: 12.04.2023).

лової діяльності, яка за своєю природою є небезпечною, такою, як робота місць збору відходів (п. 71)²⁶.

Отже, у цьому рішенні, де *уперше було визнано порушення ст. 2 у контексті екологічних факторів*, Велика палата ЄСПЛ по суті інтерпретувала право, встановлене цією статтею, як “право на захист життя”.

Стаття 8 Конвенції. У рамках ст. 8 Конвенції ЄСПЛ вперше визнав право на сприятливе довкілля у справі “*Powell and Rayner v. The United Kingdom*”²⁷ у 1990 р. Заявники проживали недалеко від аеропорту “Хітроу”. Часті польоти літаків спричиняли значний шум, котрий, на думку заявників, порушував їхнє право на повагу до свого приватного і сімейного життя. При цьому відповідно до закону про цивільну авіацію Великої Британії за доставлені незручності й обмеження у правах відповідальності ніхто не несе, якщо польоти здійснюються на потрібній висоті та відповідно до інструкцій. Таким чином, заявники не мали можливості захищати свої права на внутрішньодержавному рівні. Суд не визнав порушення ст. 8, однак вказав, що вона могла бути застосована, оскільки ‘на якість приватного життя заявників і на ступінь користування зручностями їхнього житла негативно впливав шум від літаків авіакомпаній, які використовують аеропорт “Хітроу”’²⁸ (п. 40).

Загальновизнано, що справа “*Powell and Rayner v. The United Kingdom*” стала відправною точкою для захисту ЄСПЛ права на сприятливе довкілля у рамках права на повагу до свого приватного і сімейного життя, що надалі вилилося в низку рішень такого виду. Зауважимо також, що Суд тут ще раз наголосив на необхідності ‘дотримуватися *справедливого балансу між конкуруючими інтересами особи і суспільства загалом*’ (п. 41)²⁹, що засвідчує прихильність до постулатів ліберального комунітаризму, який, як відомо, є своєрідною спробою подолати концептуальні обмеження лібералізму і комунітаризму³⁰.

У 1994 р. ЄСПЛ розвинув свою правову позицію у справі “*Lopez Ostra v. Spain*”, в якій заявниця стверджувала, що було порушення статей 8 і 3 Конвенції через неприємний запах, шкідливий дим і шум, спричинені роботою станції очищення стічних вод і відходів за кілька метрів від її житла. Суд зазначив:

<...> значна шкода, від якої потерпає довкілля, може погіршити стан будь-якої особи і позбавити її можливості користуватися своєю домівкою, що

²⁶ Öneriyildiz v. Turkey. App 48939/99. Judgment 30.11.2004 <<https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-67614>> (accessed: 12.04.2023).

²⁷ Powell and Rayner v. The United Kingdom. App 9310/81. Judgment 21.02.1990 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57622>> (accessed: 26.04.2023).

²⁸ Powell and Rayner v. The United Kingdom (n 27).

²⁹ Ibid.

³⁰ Панкевич (н 20) 130–31.

завдає шкоди її особистому та сімейному життю, не становлячи, однак, серйозної загрози для здоров'я заявниці (п. 51)³¹.

У підсумку було визнано порушення ст. 8 Конвенції, з огляду на те, що держава-відповідач не змогла підтримати необхідну рівновагу між економічними інтересами міста Лорки – мати очисну станцію – та ефективним здійсненням позивачкою її права на повагу до житла і до особистого та сімейного життя³².

Перебіг розгляду наступної справи – *“Hatton and others v. the United Kingdom”* наочно показує складність (неоднозначність) визначення навіть для самого Страсбурзького судочинства наявності/відсутності *“справедливого балансу між конкуруючими інтересами особи і суспільства”* надто в *“особливо чутливій сфері захисту навколишнього середовища”*. Заявники стверджували, що було порушено ст. Конвенції, оскільки запровадження системи 1993 р. призвело до зростання нічного шумового забруднення у місці їхнього проживання внаслідок використання аеропорту *“Хітроу”* для нічних польотів. 2 жовтня 2001 р. палата третьої секції Суду постановила п'ятьма голосами проти двох, що мало місце порушення вказаної статті. Однак після апеляції Уряду Великої Британії Велика палата ЄСПЛ 8 липня 2003 р. винесла (дванадцятьма голосами проти п'яти) протилежне рішення, зазначивши:

<...> Суд не вважає, що, по суті, влада перевищила межі наданої їм свободи розсуду, не встановивши справедливого балансу між правом осіб, яких стосуються ці норми, на повагу до їхнього приватного життя та житла, та конкуруючими інтересами інших і спільноти загалом, а також не знаходить фундаментальних процедурних недоліків у підготовці правил 1993 року про обмеження нічних польотів³³.

При цьому наголос було зроблено на тому, що в контексті оцінки *“реалізації державою свободи розсуду в конкретній справі”*, на думку Суду, було б неправильно, якщо б він вирішив сформулювати *особливий підхід* до проблеми охорони довкілля, виходячи зі специфіки прав людини на безпечне навколишнє середовище (екологічних прав)³⁴. Інакше кажучи, підхід ЄСПЛ до оцінювання свободи розсуду держав в екологічних справах такий самий, як і в інших справах за ст. 8 Конвенції.

Доречно згадати про те, що у цій справі Суд постановив, що мало місце порушення *ст. 13* Конвенції, з огляду на те, що на час слухання справи

³¹ Лопес Остра проти Іспанії. Рішення Європейського суду з прав людини від 9 грудня 1994 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_348#Text> (дата звернення: 26.04.2023).

³² Там само.

³³ *Hatton and others v. the United Kingdom*. App 36022/97. Judgment 08.07.2003 <<https://hudoc.echr.coe.int/Eng?i=001-61188>> (accessed: 29.04.2023).

³⁴ *Ibid.*

на національному рівні обсяг перевірки судами дій державних органів обмежувався встановленням відповідності вказаних дій критеріям раціональності, законності й належної розумності і до набуття чинності Актом про права людини 1998 р. національні суди не були уповноважені вирішувати скаргу заявників на те, що збільшення кількості нічних авіарейсів призвело до не виправданого обмеження прав на повагу до приватного і сімейного життя тих осіб, котрі проживали поблизу аеропорту “Хітроу”³⁵.

Гадаємо, цікавою є також статистична інформація, яку наводять судді (Дж. П. Коста, Г. Ресс, Р. Тюрмен, Б. Зупанчич, Е. Штайнер) у своїй спільній окремій думці щодо рішення у цій справі про те, що ідіома “захист навколишнього середовища” (“*environmental protection*”) міститься у п’ятдесяти семи справах (ЄСПЛ), а словосполучення “екологічні людські права” (“*environmental human rights*”) вперше з’являється у (цьому) рішенні більшості³⁶.

Окремої уваги заслуговує рішення ЄСПЛ у справі “*Dubetska and others v. Ukraine*”³⁷. Заявники звернулися до Суду в зв’язку із забрудненням води, просіданням ґрунту та частим підтопленням території села, в якому проживають, внаслідок промислової діяльності заводу та вугільної шахти, що належать державі (п. 88). Посилаючись на свою усталену судову практику, Суд повторює “відшліфовану” десятиліттями правову позицію, згідно з якою:

<...> може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність та тривалість шкідливого впливу та його фізичний чи психологічний вплив на здоров’я або якість життя особи. <...> що стосується погіршення здоров’я, то важко вирізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. “Якість життя”, в свою чергу, є суб’єктивною характеристикою, яка тяжко піддається точному визначенню (пункти 105–106)³⁸.

Ще однією з ключових засад для тлумачення і застосування всієї Конвенції (складником *acquis conventionnel*³⁹) є зазначений і в розглядуваній справі принцип (уперше сформульований у справі “*Airey v. Ireland*”):

³⁵ Hatton and others v. the United Kingdom. App 36022/97. Judgment 08.07.2003 (n 33).

³⁶ Hatton and others v. the United Kingdom. App 36022/97. Joint Dissenting Opinion of Judges Costa, Ress, Türmen, Zupančič and Steiner <<https://hudoc.echr.coe.int/Eng?i=001-61188>> (accessed: 29.04.2023).

³⁷ Dubetska and others v. Ukraine. App 30499/03. Judgment 10.02.2011 <<https://hudoc.echr.coe.int/spa?i=001-103273>> (accessed: 29.04.2023).

³⁸ Dubetska and others v. Ukraine (n 37).

³⁹ Головатий (н 3) 18.

Оскільки призначення Конвенції – захищати *реальні права людини, а не ілюзорні*, справедливий баланс між різними інтересами, що розглядаються, може бути порушено не тільки тоді, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином. Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визнані недієвими, а держава – відповідальною за Конвенцією, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним (п. 144)⁴⁰.

Наголосимо, що ці принципові положення застосовуються (і текстуально відтворюються) практично в усіх рішеннях із цієї категорії справ. Вони є своєрідними “лекалами”, які використовуються, “накладаються” Страсбурзьким судом на фактичні обставини конкретних справ. Нарешті, Суд постійно постановляв, що,

незважаючи на те, що метою статті 8 є захист особи від свавільного втручання з боку органів державної влади, вона не просто зобов’язує державу утримуватися від такого втручання. На додаток до цього в основному *негативного зобов’язання можуть існувати позитивні зобов’язання*, властиві ефективній повазі до приватного чи сімейного життя та дому (п. 139)⁴¹.

Зауважимо, таке визнання Судом окрім негативних зобов’язань ще й позитивних, свідчить про певну еволюцію правових позицій ЄСПЛ (точніше філософсько-правових підходів, що лежали в їх основі), – від класичних ліберальних (а то й лібералістичних), до неоліберальних⁴².

Стаття 14 Конвенції. У справі “*Hudorovič and others v. Slovenia*”⁴³ заявники – представники ромської громади, посилаючись на статті 3 і 8 Конвенції, скаржилися на те, що їхні будинки не мали доступу до основних комунальних послуг, зокрема питної води та каналізації. Вони також стверджували, що зазнали негативного та дискримінаційного ставлення з боку місцевої влади, яка відмовлялася будь-яким чином вирішувати їхні проблеми. У зв’язку з цим вони посилалися на ст. 14 Конвенції у поєднанні зі статтями 3 і 8 (п. 106).

Зауважимо, що здебільшого, коли в певній справі йдеться про порушення декількох конвенційних прав, Суд зазвичай, як і в цьому випадку, вирішує, що немає необхідності розглядати окремо ст. 14.

⁴⁰ Dubetska and others v. Ukraine (n 37).

⁴¹ Hudorovič and others v. Slovenia. Apps. 24816/14, 25140/14. Judgment 10.03.2020 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201646>> (accessed: 26.04.2023).

⁴² О Панкевич, ‘Лібералізм як основа європейської політико-правової філософії сучасності (до постановки питання)’ [2014] 2 Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ Серія юридична 449–459.

⁴³ Hudorovič and others v. Slovenia (n 41).

Важливо також, що у процесі розгляду “екологічних” справ ЄСПЛ використовує значну кількість джерел міжнародного екологічного права, де закріплено відповідні принципи, умови чи гарантії судового захисту прав людини на безпечне для життя і здоров’я довкілля. З цього приводу О. Педерсен слушно зауважує, що Страсбурзький суд, посилаючись у своїх рішеннях на міжнародні документи, рідко вказує точний правовий статус міжнародних норм чи пояснює значення цих норм для конкретних фактів у справі⁴⁴. Наприклад, у справі “*Taşkin and others v. Turkey*”⁴⁵, яка стосується надання дозволів на експлуатацію золотодобувної копальні в Оваджику, район Бергама (Ізмір), ЄСПЛ зробив пряме посилання на “Декларацію про навколишнє середовище та розвиток”⁴⁶ та Орхуську конвенцію⁴⁷. На думку науковця, цей момент є важливим із кількох причин:

По-перше, Декларація Ріо сама собою не є юридично обов’язковим інструментом. По-друге, Туреччина не є учасником Орхуської конвенції, тому значення останньої для позову проти Туреччини не є таким вже очевидним, за винятком того, що Конвенція відображає загальні положення міжнародного права. Здається, це, безумовно, не відображає формулювання “міжнародне право, [яке] застосовне у відносинах між сторонами”⁴⁸.

До того ж певні сумніви щодо цілковитої релевантності використовуваних Судом міжнародних документів породжують і непоодинокі посилання у різних справах “екологічного змісту”⁴⁹ на спроби ПАРЄ ухвалити додатковий протокол до Конвенції про право на сприятливе навколишнє середовище, незважаючи на те, що вони, як зазначалося вище, були досі невдалими.

З огляду на зазначене О. Педерсен висновує, що подеколи

у нинішньому вигляді спроба Суду розвинути Конвенцію в світлі інших інструментів (міжнародних актів, зокрема й права Європейського Союзу – О. П., М. Г.) <...> спирається на дещо розпливчасті юриспруденційні та доктринальні підстави⁵⁰.

⁴⁴ O W Pedersen, ‘The European Court of Human Rights and International Environmental Law’ Chapter 5 in J H Knox, R Pejan (eds), *The Human Right to a Healthy Environment* (CUP 2018) <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3196971>.

⁴⁵ *Taşkin and others v. Turkey*. App 46117/99. Judgment 10.11.2004 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>> (accessed: 19.04.2023).

⁴⁶ Rio Declaration on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3–14 June 1992) <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf> (accessed: 19.04.2023).

⁴⁷ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

⁴⁸ Pedersen (n 44).

⁴⁹ *Taşkin and others v. Turkey* (n 45); *Ivan Atanasov v. Bulgaria* (n 8).

⁵⁰ Pedersen (n 44).

На завершення цього фрагмента нашої статті наведемо думку вітчизняної дослідниці М. Медведєвої, яка слушно зазначає:

<...> хоч Європейською конвенцією не передбачено ні екологічні права матеріального характеру (право на сприятливе/безпечне/здорове довкілля), ні екологічні права процесуального типу (право на доступ до інформації екологічного характеру, до правосуддя й процесу ухвалення рішень про екологічні питання), проте певні гарантовані даною конвенцією права та свободи можна визнати умовами дотримання, необхідними складовими й гарантіями забезпечення основного матеріального права в рамках сфери охорони навколишнього природного середовища – права на сприятливе довкілля⁵¹.

Інакше кажучи, ЄСПЛ, додержуючись динамічного та еволюційного підходу щодо тлумачення положень Конвенції – стрижневого акта європейської правозахисної системи і спираючись на доктрину “живого інструменту”, де-факто визнає право на безпечне та здорове довкілля та здійснює його реальний захист. Промовистим свідченням останнього є те, що пошук у HUDOC – базі даних прецедентного права Суду – показує, що Страсбурзькі органи вже ухвалили понад 300 рішень у справах, які стосуються проблем навколишнього середовища⁵².

“Кліматичні” справи – новий етап у практиці Страсбурзького суду

Зростання глобальної середньої температури, масові і неконтрольовані належним чином викиди шкідливих речовин в атмосферу, що викликають несприятливі для життя і здоров'я наслідки зміни клімату і стають “спільною проблемою людства”⁵³, невідворотно актуалізують проблему формування та подальшого розвитку так званих “кліматичних” прав людини.

Можливості національних правових систем виявилися недостатніми для вирішення проблем захисту людських прав в умовах кліматичних змін, тому звернення до Страсбурзького суду видається потенційно важливим інструментом у цій царині.

Сьогодні на розгляді ЄСПЛ перебувають перші чотири за всю його історію заяви щодо впливу зміни клімату на права людини. Кожен випадок є індивідуальним і стосується певного набору прав і фактів, а отже, заслуговує окремої уваги.

⁵¹ М. О. Медведєва, *Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища* (Фенікс 2012) 196.

⁵² T. Eicke, ‘Human Rights and Climate Change: What Role for the European Court of Human Rights’ (Goldsmiths University Inaugural Annual Human Rights Lecture, 2 March 2021) <<https://rm.coe.int/human-rights-and-climate-change-judge-eicke-speech/1680a195d4>> (accessed: 02.05.2023).

⁵³ Паризька угода 2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

Зокрема, у справі “*Verein Klima Seniorinnen Schweiz and others v. Switzerland*”⁵⁴ заявниці стверджують, що кліматична політика Швейцарії створює для них, як літніх жінок, загрозу впливу на здоров’я майбутніх хвиль спеки – аж до летальних наслідків. 26 квітня 2022 р. Палата ЄСПЛ відмовилася від юрисдикції на користь Великої Палати Суду. Тепер остання розглядатиме цю справу у зв’язку з тим, що в ній порушуються серйозні питання, які впливають на тлумачення Конвенції⁵⁵.

У справі “*Duarte Agostinho and others v. Portugal and others*”⁵⁶ заявники – група португальських дітей і молодих людей – скаржаться на те, що держави-відповідачі не виконали своїх позитивних зобов’язань згідно зі статтями 2 і 8 (а також ст. 14) Конвенції, у світлі зобов’язань, взятих у контексті Паризької угоди 2015 р. При цьому йдеться як про минулу, так і про майбутню шкоду, спричинену зміною клімату.

У заяві “*X v. Austria*”⁵⁷, що перебуває на розгляді в ЄСПЛ, але поки що не має назви, заявник стверджує, що він зазнає шкоди здоров’ю через підвищення температури повітря, з огляду на його специфічні захворювання.

У справі “*Greenpeace Nordic and others v. Norway*”⁵⁸ шість молодих “кліматичних” активістів разом із двома організаціями стверджували, що плани норвезького уряду щодо буріння нафти в Арктиці позбавлять молодь майбутнього.

Зазначені “кліматичні” справи у процесі їх розгляду, вочевидь, поставлять перед ЄСПЛ низку складних питань, пов’язаних із властивими їм специфічними особливостями.

По-перше, заявники в усіх чотирьох незавершених справах стверджують, хоча й у різних формах, про ризик насамперед майбутньої шкоди. Таким чином, певною мірою ці заявники можуть бути описані насамперед як “потенційні” жертви порушень Конвенції⁵⁹.

По-друге, фактично всупереч правовій позиції ЄСПЛ, згідно з якою ‘наглядний механізм Конвенції не може допускати *actio popularis* (п. 100)’⁶⁰, на думку зарубіжних дослідниць Х. Келлер і К. Гері, у розглянутій ситуації Суду доведеться

⁵⁴ Verein Klima Seniorinnen Schweiz and others v. Switzerland (communicated case). App 53600/20. communicated on 17.03.2021 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209313>> (accessed: 19.04.2023).

⁵⁵ Verein Klima Seniorinnen Schweiz and others v. Switzerland (communicated case) <<https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-13649>> (accessed: 19.04.2023).

⁵⁶ Duarte Agostinho and others v. Portugal and others (communicated case). App 39371/20. communicated on 13.11.2020 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-206535>> (accessed: 19.04.2023).

⁵⁷ Application «X v. Austria»: introduced on 25.03.2021 <<https://www.michaelakroemer.com/wp-content/uploads/2021/04/rechtsanwaeltin-michaela-kroemer-klimaklage-petition.pdf>> (accessed: 19.04.2023).

⁵⁸ Greenpeace Nordic and others v. Norway (communicated case). App 34068/21, communicated on 16.12.2021 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214943>> (accessed: 19.04.2023).

⁵⁹ H Keller, C Heri, ‘The Future is Now: Climate Cases Before the ECtHR’ [2022] 40:1 Nordic Journal of Human Rights 153-174.

⁶⁰ Cordella and others v. Italy. Apps 54414/13, 54264/15. Judgment 24.01.2019 <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189421>> (accessed: 19.04.2023).

проходити тонку межу між забезпеченням захисту прав людини та дозволом <...> на судовий процес у суспільних інтересах, який виходить за межі права на індивідуальне звернення згідно зі статтею 34 Конвенції. Це особливо актуально через *відповідність між суспільними та індивідуальними інтересами*, що характеризує претензії щодо екологічних прав людини в цілому⁶¹.

Слід зауважити, що ЄСПЛ у своїх рішеннях вже допускав правові позиції в екологічних справах, які поєднували індивідуальні та суспільні інтереси, що можна застосовувати і в майбутніх кліматичних справах⁶². Наприклад, у справі “*Cordella and others v. Italy*”, яка стосувалася порушення права на повагу до приватного та сімейного життя у зв’язку з відсутністю реакції органів державної влади на забруднення повітря металургійним заводом, Суд встановив наявність ‘<...> ситуації забруднення навколишнього середовища, яке загрожує здоров’ю заявників і, загалом, усього населення, яке проживає в зонах ризику <...>’⁶³.

Ще одна проблема, котра, на думку судді ЄСПЛ Т. Айке, майже неминуче виникне в судових процесах, пов’язаних зі зміною клімату, є результатом взаємодії між:

(1) тим фактом, що зміна клімату є глобальною проблемою, яку й потрібно вирішувати глобально, тим, що викиди парникових газів відбуваються з територій усіх країн <...>; і (2) (можливо, старомодна) Вестфальська система відліку, що лежить в основі Конвенції: тобто акцент, зроблений у статтях 1, 19 і 34 Конвенції, на окремій державі як відповідачу та зобов’язаннях цієї держави “забезпечити кожному, хто перебуває під її юрисдикцією” права згідно з Конвенцією⁶⁴.

Вочевидь ці питання, пов’язані з *екстериторіальною юрисдикцією та транскордонною шкодою для навколишнього середовища* (адже зміна клімату може бути “смертю від тисячі порізів”, яку важко пояснити викидами будь-якої однієї держави⁶⁵) набудуть, із зрозумілих причин, особливої гостроти у процесі розгляду справи “*Duarte Agostinho and others v. Portugal and others*”, відповідачами по якій є аж 33 держави-учасниці (зокрема й Україна).

Отже, враховуючи масштаби викликів та реальність того, що зазначені чотири кліматичні справи навряд чи є останніми, а їхній розгляд – це більш ніж звичайний процес застосування існуючого прецедентного

⁶¹ Keller, Heri (n 59).

⁶² Ibid.

⁶³ Cordella and others v. Italy (n 60).

⁶⁴ Eicke (n 52).

⁶⁵ Keller, Heri (n 59).

права, слід погодитися із думкою Х. Келлер і К. Гері, що Страсбурзькому суду належить зробити свій вагомий

внесок у пошуки *modus vivendi*, який означає спосіб дозволити конкуруючим інтересам співіснувати та забезпечити придатне для життя майбутнє. Це не лише питання забезпечення здійснення прав людини, а й забезпечення здатності Суду виконувати свою роль і розвиватися в майбутньому⁶⁶.

Таким чином, для європейської системи захисту прав людини розгляд справ про порушення прав людини у сфері екології, обумовлених кліматичними змінами, гадаємо, стане поворотним пунктом розвитку судової практики ЄСПЛ.

Висновки. Отже, практика Страсбурзького суду у справах щодо навколишнього середовища є важливим внеском у те, що зазвичай (Є. Стратілат)⁶⁷ називають “озеленням” (“*greening*”) міжнародного права прав людини.

Завдяки рішенням Суду в “екологічних” справах положення статей 2, 3, 6, 8, 10, 13, 14 і ст. 1 Першого протоколу наповнилися низкою нових смислів, що засвідчує “живий” характер Конвенції. Сьогодні ця тенденція продовжує розвиватися у, так би мовити, геометричній прогресії, охоплюючи дедалі більше аспектів захисту фундаментальних людських прав.

Водночас із точки зору визначення філософсько-правового підґрунтя поглядів суддів ЄСПЛ важливим є наголос на реалізації відомої універсальної формули (і розглянута категорія справ не є винятком) щодо пошуку “справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремої особи і суспільства”. Пряме визнання у принципі “справедливого балансу” значущості інтересів спільноти дає підстави не тільки стверджувати про співзвучність підходів Суду із постулатами ліберального комунітаризму, а й припускати їх своєрідне втілення в юридичній практиці.

До того ж слід мати на увазі, що у сучасному світі екологічні проблеми є глобальними, їхні наслідки мають повсюдний характер і в підсумку зачіпають інтереси усього суспільства, усього людства (зокрема й прийдешніх поколінь). Особливо яскраво це можна проілюструвати на прикладі так званих “кліматичних” справ, перші з яких, як зазначалось, вже перебувають на розгляді Страсбурзького суду. Гадаємо, розгляд цих справ може стати поворотним пунктом, такою собі “точкою біфуркації”, після успішного проходження якої концепція екологічних прав у практиці Суду має шанс перейти на новий, небачений раніше рівень розвитку.

⁶⁶ Keller, Heri (n 59).

⁶⁷ E M Stratilati, ‘The practice of the European Court of Human Rights on environmental issues’ [2019] 10 (2) *Iustinianus Primus Law Review*, Volume <<http://pf.ukim.edu.mk/wp-content/uploads/2020/02/1.-Elena-Mihajlova-Stratilati.pdf>> (accessed: 19.04.2023).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Medvedieva M O, *Teoretychni ta praktychni aspekty realizatsii mizhnarodno-pravovykh norm u haluzi okhorony navkolyshnoho seredovyscha* (Feniks 2012) (in Ukrainian).

Edited books

2. Pedersen O W, 'The European Court of Human Rights and International Environmental Law (June 15, 2018). Chapter 5 in Knox J H, Pejan R (eds), *The Human Right to a Healthy Environment* (CUP 2018) <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3196971>> (in English).
3. *Prava liudyny ta okhorona dovkillia: navch.-metod. posib. dlia treneriv (suddiv-vykladachiv)* (Kravchenko O V zah red, Manuskrýpt 2016) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Eicke T, 'Human Rights and Climate Change: What Role for the European Court of Human Rights' (*Goldsmiths University Inaugural Annual Human Rights Lecture*, 02.03.2021) <<https://rm.coe.int/human-rights-and-climate-change-judge-eicke-speech/1680a195d4>> (accessed: 02.05.2023) (in English).
5. Keller H, Heri C, 'The Future is Now: Climate Cases Before the ECtHR' [2022] 40:1 *Nordic Journal of Human Rights* 153–74 (in English).
6. Stratilati E M, 'The practice of the European Court of Human Rights on environmental issues' [2019] 10 (2) *Iustinianus Primus Law Review*, Volume <<http://pf.ukim.edu.mk/wp-content/uploads/2020/02/1.-Elena-Mihajlova-Stratilati.pdf>> (accessed: 19.04.2023) (in English).
7. Havryltsiv M T, 'Pryntsyp yednosti prav i obov'yazkiv u sferi okhorony dovkillia yak osnova ekoloho-pravovoho statusu liudyny ta hromadyanyna' (2014) 4 *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav Seriiia yurydychna* 118–28 (in Ukrainian).
8. Holovatyi S, 'Rada Yevropy i lyudski prava' (2017) 4 *Pravo Ukrainy* 9–25 (in Ukrainian).
9. Pankevych O, 'Liberalizm i komunitaryzm: do pytannia pro dvi paradyhmy suchasnoi polityko-pravovoi filosofii' [2013] 3 (4) *Pravo i hromadianske suspilstvo* 122–134 (in Ukrainian).
10. Pankevych O, 'Liberalizm yak osnova yevropeiskoi polityko-pravovoi filosofii suchasnosti (do postanovky pytannia)' (2014) 2 *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav Seriiia yurydychna* 449–59 (in Ukrainian).
11. Pankevych O, 'Kolektyvni liudski prava: deiaki filosofsko-pravovi ta zahalnoteoretychni aspekty (do yuvileiu Zahalnoi deklaratsii prav liudyny)' (2018) 9 *Pravo Ukrainy* 124–39 (in Ukrainian).

Oleh Pankevych
Mariya Havryltsiv

THE CONCEPT OF ENVIRONMENTAL RIGHTS PROTECTION
IN THE PRACTICE OF THE STRASBOURG COURT:
SOME GENERAL THEORETICAL AND PHILOSOPHICAL
AND LEGAL ASPECTS

ABSTRACT. One of the vital problems of our time is the global environmental crisis, which naturally brought to the fore in world jurisprudence the issue of formation and development of the concept of ensuring and protecting the human right to an environment safe for life and health.

The purpose of the proposed article is a general theoretical and philosophical-legal analysis of the practice of the European Court of Human Rights regarding the protection of environmental human rights.

Thanks to the decisions of the Court in “ecological” cases, the provisions of Articles 2, 3, 6, 8, 10, 13, 14 and Art. 1 of Protocol No. 1 was filled with a number of new meanings, which proves the “living” nature of the Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms. Today, this trend continues to develop in, so to speak, geometric progression, covering more and more aspects of the protection of fundamental human rights.

At the same time, from the point of view of determining the philosophical and legal basis of the views of the ECtHR judges, it is important to emphasize the implementation of the well-known universal formula (and “ecological” cases are no exception) regarding the search for “a fair balance between the competing interests of an individual and society”. The direct recognition in the principle of “fair balance” of the importance of the community’s interests gives grounds not only to assert the consonance of the Court’s approaches with the postulates of liberal communitarianism, but also to assume their peculiar embodiment in legal practice.

It should also be borne in mind that in the modern world, environmental problems are global, their consequences are widespread and ultimately affect the interests of the entire society, all of humanity (including future generations).

This can be particularly vividly illustrated by the example of the so-called “climate” cases, the first of which, as noted, are already under consideration by the Strasbourg Court. We think that consideration of these cases can become a turning point, a kind of “bifurcation point”, after the successful passage of which the concept of environmental rights in the practice of the Court has a chance to move to a new, unprecedented level of development.

KEYWORDS: environmental rights; environmental protection; Convention on the Protection of Rights and Fundamental Freedoms; European Court of Human Rights; “climatic” affairs; liberalism; communitarianism; liberal communitarianism.